

ПЕДАГОГІКА ДОБРА АКАДЕМІКА ЗЯЗЮНА у вимірах педагогічної майстерності

Управління
ШКОЛОЮ

УДК 37.013.8:
111.84(477)(092)

Стаття присвячується світлій пам'яті академіка Зязюна Івана Андрійовича, великого Вчителя, геніального, справедливого, вимогливого вченого, першого міністра освіти незалежної України. Професор піклувався про високу педагогічну майстерність, особисто відкрив 26 Центрив педагогічної майстерності в різних регіонах України, стимулював якісно новий рівень підготовки (самопідготовки) фахівця, уміння пробуджувати, спонукати, сприяти, вирощувати, плекати педагогічну майстерність у просторі добротворення.

Ключові слова: Іван Зязюн, великий Учитель, новий рівень навчання (самонавчання) спеціалістів, педагогічна майстерність, Центри Педагогічного Простору Добротворення.

Упродовж свого життя **Іван Андрійович** турбувався про педагогічну майстерність учителя, виховання духовної, душевної, розумної, успішної, конкурентоспроможної, мислячої, працьовитої, відповідальної особистості. «Майстерність педагога – в «людяності», натхненності знання, яке не переноситься з книжок в аудиторію, а висловлюється як власний погляд на світ.

На ґрунті професійних знань формується педагогічна свідомість – принципи і правила, які є засадовими щодо дій і вчинків учителя. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на основі власного досвіду, але осмислити та усвідомити їх можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення.

Складність навчання вчителя, набуття професійної компетентності полягає в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях – методологічному, теоретичному, методичному, технологіч-

ному. Це потребує розвинутого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання у досягненні мети, уявляти технологію їх застосування [1, с. 34-35].

Учений стверджував: «У педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовою сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю Поведінкою, своїм Стату-сом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом. **Я прошу Бога одного – часу для добра людям.** Часу не в розумінні життєвої пролонгованості, а часу в добі, такій

**Василина
ХАЙРУЛІНА**

Член-кореспондент
НАПН України,
доктор філософії,
заслужений працівник
освіти України,
м. Київ

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2018

швидкоплинній і обмеженій, що не вистачає приділити його Людям стільки, скільки вони того бажають. Я Богові завжди дякую за те, що він обрав мене це Добро генерувати і кореспондувати. Шкодою, що поряд зі мною він ставив нелюдів, які завжди заважали мені робити Добро, терзали мою душу, намагалися принизити і знищити. Але Бог у мені не помилився. Жодного разу у житті я його не зрадив. З його допомогою я завжди перемагав. Можу засвідчити, що жодного разу у житті я не мав поразки. Про це добре знають мої недруги, які потерпали, як правило, від моєї витримки, але ще більше знають і з того радіють мої щирі друзі, разом з якими **я робив і продовжую робити Добро – моє основне і єдине багатство на цій грішній і жорсткій Землі** [2, с.74].

І. А. Зязюн – великий Учитель, талановитий учений, справедливий і турботливий як Господь, вимогливий як життя, взагалі всі найкращі, найвеличніші, найдостойніші слова, які є в українській мові, – це про нашого незабутнього Івана Андрійовича.

Уперше я побачила цього дивовижного українця на екрані телевізора в березні 1987 р. у передачі із «*Останкіно*», коли з родиною перебувала на німецькій землі. Ректор Полтавського педагогічного інституту потужно презентував свої ідеї та напрацювання. Моє серце переповнювала радість, що на нашій українській землі є такий діамант! Думала, які щасливі студенти, що мають можливість навчатися в цьому навчальному закладі, а викладачі Полтавського педагогічного інституту бути поряд, працювати та ще і співати разом з ректором.

Повернувшись у рідний Київ, очоливши експериментальну школу-лабораторію Педагогічного інституту імені М. Горького (нині – Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова), намагалася впровадити хоча б деякі ідеї *Івана Андрійовича* в життя нашої школи: естетизація і «олюднення» навчально-виховного простору, педагогічний клас, українська пісня, народні традиції,... З першого року нашого існування прагну-

ла переконати своїх колег, що ми, вчителі, зобов'язані бути здатними виховувати моральні цінності в учнів, маємо навчити людину бути Людиною. Будь-яка людина має у собі основу, певний корінь: якщо знищити корінь, то можна знищити й людину, знищити й націю. А якщо у кожного з нас будуть певні морально-етичні бази, які не можна порушити ні за яких умов, то народ буде непереможним.

Друга зустріч з Іваном Андрійовичем відбулася в жовтні 1991р., коли він був міністром освіти. **56 хвилин** він подарував звичайному директорові школи! Розпитав, що робимо в школі-новобудові, як я особисто бачу освіту самостійної України, чи підтримують колеги, як допомагає **Анатолій Іванович Тимчик**, який у той час і ще впродовж багатьох років був справжнім керівником головного управління освіти міста Києва. Розмова була широкою та невимушеною. Відчуття спокою, впевненості, що педагогічний колектив експериментальної школи-лабораторії на правильному шляху.

Під кінець зустрічі **Іван Андрійович** розповів про свій план створити експериментальні школи Міністерства освіти. Вручив мені свою візитівку, дописавши домашній телефон, запевнив: «Ваша школа буде першою експериментальною Міносвіти». Звичайно я запросила міністра до колежу, щоб він побачив, чи ми того варті.

Захоплена, здивована, зачарована дивовижністю, духовністю, простотою, щирістю, увагою міністра до звичайного вчителя, обізнаністю та стурбованістю кількома проблемами. Дякуючи Богу за можливість зустрічі з такою людиною, полетіла осмислювати та планувати, щоб не осоромитися та виправдати сподівання бути справжньою експериментальною школою з новим духом, новим змістом, новим духовним вихованням. Проте не так сталося, як сподівалося! Пам'ятаємо початок дев'яностих. Наші «*патріоти*» з'їли міністра. **Іван Андрійович** перейшов до Інституту педагогіки.

У той час наш навчальний заклад здобув новий статус – Український колеж (школа лицейного типу). Творчий потенціал педа-

гогічного колективу був на піднесенні. За сприяння прекрасного керівника освітою міста Києва А.І. Тимчика ми провели десятиденні інноваційні методологічні курси, на яких докторантка Московського університету методолог **С.М. Ляпідевська** навчила нас (32 учителя) користуватися ігротехнікою та, власне, навчила найголовнішого – вміння користуватися своїм розумом, осмислювати свої думки і дії, проектувати ситуації успіху на уроках. То було найцікавіше життя – *наш перший експеримент* (зі 1989 р.) «*Створення умов для самореалізації особистості учня та вчителя*». Звичайно, у мене з'явилася потреба й можливість зателефонувати **Івану Андрійовичу** та запросити його на зустріч до колежанської родини.

Дорогий для мене гість приїхав **22 лютого 1992 р.** о 14-й годині дня та був у нашій школі до 22-ї години вечора. Нам було надзвичайно цікаво і відповідально, ми ловили кожне його слово! Іван Андрійович зустрівся із старшокласниками, розповів їм про патріотизм японських старшокласників, про їх відданість глибинним традиціям японського народу, про відповідальність за свій вибір життєвого простору.

Під час зустрічі із педагогічним колективом учений акцентував увагу на значущості педагогічної майстерності в просторі школи. Зазначив, що школа навчала і навчає з більшим чи меншим успіхом математики, хімії, фізики, літератури, історії – багато дисциплін у розкладі, лише уроків духовності, моральності немає. Усі наші сучасні біди мають, як правило, одну причину – дефіцит культури і моральності, дефіцит доброти і милосердя, краси людських стосунків. Значний науковий і практичний інтерес мають дані про стимулюючий вплив мистецтва на здібності людей, особливо школярів, на їх загальний розвиток, підвищення успішності. З великим навантаженням у школі справляються ті діти, які мають розвинені художні інтереси. Музично-естетичний розвиток людини сприяє формуванню волі, уваги, спостережливості, пам'яті, уяви, мислення, тобто найважливіших якостей особистості. **І.А. Зязюн** закликав всіх присутніх пам'ятати, що коріння

творчої, духовної, душевної, розумної, успішної, мислячої особистості міцно закладається в дитинстві. Учителі й батьки зобов'язані навчити школярів на основі знань вміти забезпечити своє успішне життя, а для цього ми маємо закохати в себе дитину. Доктор філософських наук розповів і про перебування в Японії, про її культуру та освіту, про використання народної пісні у вихованні молодого покоління (понад **300 пісень** має знати кожен японець), що пісня – це і виховання, і збереження здоров'я, що спів розвиває вміння чути та відчувати іншого, формує колективізм, оздоровлює дихальну систему. Ми не могли відпустити таку людину, науковця високого рангу, тож запропонували побути ще і в ролі експерта та переглянути наші презентації у відеозаписах. Це і зустрічі з людьми різних професій, і презентації конкурсів «Учитель року», і презентації дитячої творчості, і зустрічі у дебатному клубі, і спортивні веселі старти, і вісті із кращих уроків за новою на той час блочною системою (**3 по 30 хв.**) із здоров'язбережувальними технологіями навчання, оригінальна методика формування знань в основній та старшій школі. Для учнів 5-11 класів запроваджено навчання за академічними парами: по **90 хв.** відводиться одному предмету, але не парами – два уроки по **45 хв.** а трьома уроками – по **30 хв.** Це дає змогу школярам частіше відпочивати і рідше переключатися з одного предмета на інший. В учнів не спостерігається накопичення втоми від участі в навчальному процесі.

Потім відбулося шире й зацікавлене обговорення. Оцінка **Івана Андрійовича** нашої педагогічної майстерності була високою. Він дав важливі поради для самовдосконалення творчості вчителів та розвитку самоуправління в коледжі.

Завершили нашу незабутню зустріч угодою про співпрацю із лабораторією естетичного виховання Інституту педагогіки. І тут же **І.А. Зязюн** взяв з мене слово скласти кандидатський мінімум та захистити дисертацію.

Тож третя зустріч стала найщасливішою творчою сходинкою в моєму про-

фесійному житті. З часу першого перебування в школі **Іван Андрійович** став нашим ангелом-помічником. Він брав активну участь у важливих колежанських подіях. Щороку, 28 вересня, у день народження В.О. Сухомлинського і День колежу обов'язково виголошував промову про педагогіку добра і краси у творчій спадщині В.О. Сухомлинського.

Ще восени 1994 р., для директорів шкіл м. Києва в Будинку вчителя ми разом провели Урок – свято «*Народжені для добра*».

Незважаючи на велику зайнятість, директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України був головним експертом на круглих столах, науково-практичних конференціях, які ми проводили в Українському колежі.

За дорученням Президента АПН України М.Д. Ярмаченка Український колеж ім. В.О. Сухомлинського представляв середню освіту на першій виставці «Сучасна освіта в Україні» (2000). Там ми провели круглий стіл «*Окрилені педагогікою добра Сухомлинського*» за активної участі академіків І.А. Зязюна, М.Д. Ярмаченка та О.В. Киричука.

А після першої зустрічі в колежі з **І.А. Зязюном** в школу прийшла для узгодження дій представник Інституту педагогіки, кандидат педагогічних наук, естетка з консерваторською освітою Л. О.Хлебникова і залишилася за сумісництвом керувати дитячими хоровими колективами (у всіх класах школи першого ступеня був свій хор). Протягом **24 років**, у переддень весняних канікул, ми проводили конкурси хорів, присвячених ювілеям композиторів – **Г. Вірьовки, М. Завалишина, П. Майбороди, І. Шамо, О. Білаша, К. Мяскова, Б. Фільц** та ін. та історичним датам України, визначали кращих музикознавців, диригентів, концерансьє, солістів у класних колективах. То було чудове щорічне весняне, дитяче свято пісні. Тож «...*найважливіший із психолого-педагогічних законів: чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її*

життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями в школі. Це спрацюватиме довічно і сприятиме переходу навчання в самонавчання, освіти в самоосвіту, виховання у самовиховання» [2, с. 9].

І.А. Зязюн був переконаний сам, тому й переконував інших, що праця вчителя співзвучна із роботою скульптора. Скульптор-ремісник шукає проєкт і згідно з проєктом відсікає все те, що не відповідає запланованому, а скульптор-творець шукає камінь, вдивляється в його красу, а потім виточує скульптуру. Тож і вчитель із високою педагогічною майстерністю має відчувати природні задатки дитини.

Учений стверджував, що місце народження людини – Божий рай, центр Всесвіту, а родина – Божий осередок духовності, людяності, життєвої правди й правдивості. Основне педагогічне кредо батьків **Івана Андрійовича** – «*твоє щастя в твоїх руках*». Педагогічні можливості батьків були безмежними, – стверджував автор книжки «Педагогіка добра», а вплив батьків збережеться на все життя івилучити його з духовності людини неможливо. «*Свято зберігаючи культуру предків і християнську віру в Ісуса, моя родина прищепила мені вміння виживати за будь-яких життєвих негараздів, дотримуючись правил надзвичайно гуманної християнської етики, і отримувати велику естетичну насолоду від життя, від людей, від природи, яку у людини не забереши, не знищивши її фізично»* [2, с. 15].

Ще й досі тривають суперечки про великі виховні можливості християнської педагогіки й співпрацю між Церквою та школою в царині розвитку духовного світу особистості школяра; ще й досі обговорюються питання правового врегулювання присутності Церкви в школі; ще й досі більшість освітян побоюється відмовитися від анахронічної ідеології атеїзму й говорити з дітьми про Бога. Але плин часу не спинити, і не спинити нашої духовної основи, як не спинити й побожного та христолубного народу українського на шляху відновлення ним своєї духовної самотності. Віримо, віруємо свято й незрушно: **головна запо-**

рука відродження України – у поверненні до її християнських коренів, до її істинної високодуховної сутності, у поверненні до Бога. І започаткувати цей процес має саме школа, але школа одухотворена!

«Велика трагедія народу, коли він помирає від засухи, голоду, злиднів, економічної кризи. **Причин тут декілька.** Скажімо, засуха, голодомор-геноцид, обмежені голови політиків. У стократ більша трагедія народу, коли він живе мертвим, коли душа його не збагнула власних історичних надбань культури. **І тут причин декілька.** Але основна з них – розумні голови політиків, бо таким народом легко керувати, легко його зробити найдевшією рабською трудовою силою в світі. **Не дивно, що у країні ставлення до культури, освіти стає адекватно найзлішим ворожим силам або паразитам»** [3, с. 31].

Тож духовне виховання вільної конкурентоспроможної Я-особистості, громадянина України, здатного жити зі своїми життєвими потребами за свої надбання від своєї духовно-матеріальної діяльності, а не розраховувати на когось.

Відповідно необхідні нові підходи до взаємин: збагачуватися освітою, обміном інтелектом, інформацією, досвідом промислового виробництва, досягненнями в культурно-мистецьких галузях, спорті. А в цілому – обміном конкурентоспроможністю: можна так – можна краще.

Кожну людину потрібно розуміти і прилучати до самої себе, до її ж власного досвіду, спонукати до конкурентоспроможності та підтримувати розвиток її природних задатків і здібностей, її успіх, кращі якості її само – Я. Тоді вона обов'язково проявить свою конкурентність у якійсь конкретній духовно-матеріальній потребі життя.

Запорукою успіху в цьому має бути духовність людини та її внутрішній світ: свідомість, розуміння потреби пізнавати світ, себе, смисл і своє призначення в житті. Господь створив дитину за образом і подобою Божою, турбуючись про її духовне, психічне й фізичне здоров'я. У свою чергу **духовне виховання забезпечують віра, надія і любов.** Віра не тільки в релігійному сенсі, а й віра в себе, в те, що мету можна досягнути. **Надія** – сподівання, що бажання обов'язково реалізуються, любов – глибокі почуття до когось чи чогось, інтерес, пристрасть, шанобливість, приязнь. З урахуванням усього цього навчально-виховна робота спрямована на першорядне й визначальне в ній: пізнавання кожним вихованцем буття всесвіту і себе в ньому, пошук свого призначення в житті, розвиткові якості конкурентоспроможної особистості, громадянина України на засадах традиційних цінностей українського народу.

Людина творить сама себе. **Щасливий той дорослий, що був щасливим у дитинстві! Наше завдання виховувати вміння переконувати, дебатовати, аргументувати свої думки, розв'язувати свої проблеми, бути щасливим.** Робота з перших днів навчання у школі з усвідомленням, що дитина, яку навчаємо, – дитя Боже. Господь створив усе для людини: природу, засоби існування, а тоді створив людину, звелівши їй множитися та творити добро.

Нам необхідно допомогти здійснити задум Бога у кожній дитині. **Якою діяльністю розвивати природні здібності та задатки дитини?**

Безперечно – **опора на дитячий досвід на кожній життєвій сходинці.**

Головне – вчити думати в практичній діяльності.

Учитель має прилучати дитину до добрих справ через конкретну діяль-

Щасливий той дорослий, що був щасливим у дитинстві!

ність. Ставиться до дитини, як до рідної, і тоді вона стане іншою. Особистість має право вільно жити, творити, думаючи та відповідаючи за свій вибір духовно-моральної життєдіяльності. Суть людини – в її духовності. Чим вищий рівень духовності окремої людини, групи людей, народу, нації – тим більше в їхньому діянні добротворення і менше зла, злodianня. Саме почуття спонукає розум до дії, а дія впливає на результат.

З особливим теплом **Іван Андрійович** писав про своїх вчителів. Класний керівник відіграв провідну роль у житті, у духовному розвитку й самовдосконаленні. «Він залишився для мене зіркою першої величини. Таких зірок декілька, але ця – перша. І незабутня божею обдарованістю поваги, любові і вимогливості до нас, ще недосвідчених у житті, ще часто – густо безпорадних у ставленні один до одного і до оточуючих нас людей» [2, с. 13].

Василина Хайруліна

Педагогіка добра академіка Зязюна в измереннях педагогического мастерства

Статья посвящается светлой памяти академика Зязюна Ивана Андреевича – великого Учителя, талантливого, справедливого, требовательного ученого, первого министра образования независимой Украины. Профессор заботился о высоком педагогическом мастерстве, лично открыл 26 Центров педагогического мастерства в различных регионах Украины, стимулировал качественно новый уровень подготовки (самоподготовки) специалиста, умение пробуждать, побуждать, способствовать, выращивать, лелеять педагогическое мастерство в пространстве творения добра.

Ключевые слова: Иван Зязюн, великий Учитель, новый уровень обучения (самообучения) специалистов, педагогическое мастерство, Центры Педагогического Пространства Добротворения.

Vasylyna Khairulina

Pedagogy of goodness of Academician Ziazyun in the dimensions of teaching skills

The article is devoted to the blessed memory of Academician Ivan Andriyovych Zyazyun, the great Teacher, an ingenious, fair, demanding Scientist, the first Minister of Education of independent Ukraine. The professor took care of high pedagogical skills, established 26 Centers of Pedagogical Excellence in many regions of Ukraine; promoted a qualitatively new level of training (self-training) of specialists, the ability to awaken, encourage, promote and cultivate pedagogical skills in the space of goodness.

Keywords: Ivan Ziazyun, the great Teacher, a new level of training (self-training) of specialists, pedagogical excellence, Centers of Pedagogical Space of Goodness.

*«Педагогічна майстерність може розвиватися тільки при розумній свободі вчителя», – переко­нував директор інституту, професор **Зязюн** при відкритті в коледжі Центру педагогічної майстерності ще в 2008 році. За особистою участю **Івана Андрійовича** у коледжі було проведено цикл теоретико-методологічних семінарів.*

Академік **І.А. Зязюн** особисто відкрив **26 Центрів педагогічної майстерності** в різних регіонах України. У всіх відкритих Центрах учений сам проводив конференції, круглі столи, семінари, дискусії, майстер-класи, лекції.

«Наша праця – це повсякчасна зміна ситуації, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Учитель повинен уміти зберігати працездатність, володіти ситуаціями для забезпечення успіху в діяльності і збереженні свого здоров'я» [1, с. 50].

Пробуджувати, спонукати, сприяти, вирощувати, плекати педагогічну майстерність у просторі добротворення під патронатом Івана Андрійовича було почесно і відповідально. Ми пишаємося тим, що мали можливість бути поряд з цією людиною. *«Ми мріємо про добре. Ми мріємо про світле, про радісне буття. Бо нам всім треба жити, кохати і любити, і вірити в майбуття»* (Із колеганської пісні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність / Зязюн І.А./ – К. : Вища школа, 1997. – 379 с.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії / Зязюн І.А. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
3. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Кра­са педагогічної дії. – К. : УФІМІБ, 1997. – 302 с.